

kových prací vztahujících se k této problematice, knihy *Tváří tvář obrazovce* (1995) a *Venkov-města-média* (1998,) vydalo nakladatelství SLON, které ještě k publikaci připravuje i další Blažkovu knihu (spolu s Jiřinou Olmrovou), tentokrát o pyramidových hrách, *Pyramida zmaru. Skryté mechanismy podvodu*. Připomeňme však i další – *Problémy a výhledy českého venkova* (EcoTerra 1997) a nejnověji *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie* (Era 2004) s fotografiemi syna Kryštofa Blažka.

Vzdělanec, humanista a aktivní občan Bohuslav Blažek nám bude v Česku scházet.

Michal Illner

Na sklonku prosince roku 2001 obdržela redakce Sociologického časopisu od Bohuslava Blažka text nazvaný *Za teorií poznání (radostný nekrolog)*, autorem zamýšlený jako příspěvek do dvojčísla věnovaného české sociologii. Jako příliš obecný a ostatním příspěvkům tematicky vzdálený však tehdy nebyl publikován. Sociologický časopis ho předkládá svým čtenářům až nyní – při smutné příležitosti autorova úmrtí. Toto krátké pojednání je výstižným dokladem Blažkovy myšlenkové originality, vytržebného smyslu pro transdisciplinaritu či schopnosti psát lehce, čtivě a se smyslem pro ironickou zkratku i o věcech na nejvyšší složitých a vážných.

Za teorií poznání (radostný nekrolog)

Periodizovat vývoj jakékoli duchovní sféry po jednotlivých staletích nebo dokonce „bilancovat“ zisky a ztráty právě uplynulého století je jistě plytké. Tím hůř, má-li jít o reflektování filozofické disciplíny, která otázku dějinnosti vůbec a samozřejmě i dějinnosti vlastní tematizuje jako jeden ze svých úhlavních problémů. Bylo by to omluvitelné – a pak i chvályhodné – pouze tehdy, kdyby tento formální předěl kuriozní shodou okolností koincidoval s výraznou restrukturalizací oboru. Bulvární otázka, co se stalo s teorií poznání ve 20. století, s níž jsem si chvíli zahrával, mě přivedla ke zjištění, které zní ještě bulvárněji: že taková zásadní koincidence vskutku nastala, neboť právě na jeho přelomu teorie poznání skonala. Pokusím se toto tvrzení nebulvárně doložit.

Od antického soustředění na oko jako místo, jímž do duše vstupují sdělení o okolním světě, po koncept počítka jako jakéhosi atomárního vjemu, se kterým operovala psychologie vnímání na počátku právě uplynulého století, událo se v teorii poznání méně převratů než během pouhé stovky let poté. Zásadní Kantův obrat

ke zkoumání předpokladů vnímání a myšlení byl sice již nějakou dobu uznamenan a krotce rozvíjen ve filozofii, nicméně ve jménu pozitivistické řehole byla z Vědy tato zbytečná komplikace vypuzena. Zdálo se, že prostinká představa oka jakožto camery obscury, která mechanicky „odráží“ vnější svět, bohatě stačí i vědě užité, jak technikům pro konstrukci optických přístrojů od mikroskopu a teleskopu přes fotoaparát po televizor, tak inženýrům lidských duší pro „teorii odrazu“ a všechny habnebnosti, které měla pomáhat legitimizovat.

Ani nástup kybernetiky v polovině století na tomto stavu mnoho nezměnil. Rosenbluethův perceptron zůstával ještě u pojetí pouze registrujícího oka: schematicky se znázorňoval jako plocha složená z čidel, z nichž rovnoběžně vedou spoje s jednotlivými počítky. Technici začali psát učebnice psychologie, ve kterých triumfálně sdělovali světu, že mozek vlastně je (rozuměj: je stejně hloupý jako tehdejší) počítač. Dobovou nákazou se stala vidina, že tento umělý mozek zanedlouho předežene mozek v lidské hlavě (živili ji nejenom její stoupenci, ale možná ještě více její odpůrci).

Najednou to vypadalo, že teorie poznání zanikne, protože se stane exaktní vědou na pomezí fyziky, matematiky a kybernetiky, podobně jako astrologie přerostla v astronomii, alchymie v chemii nebo filozofická psychologie v psychologii experimentální.

Na utopisticky laděné programy modelování mozku, konstrukce robota a automatického překladu, které slibovaly v historicky kratičkém čase nahradit zastaralého člověka a dát moci do rukou nástroje k poražení všech, kdo se v tomto závodě ve všeobecném zbrojení opozdí, získali výzkumníci dějinně bezpříkladné finanční zdroje. Je milou ironií, že jim rovněž za dějinně bezprecedentní mžik oka vyšel pravý opak. Poté, co více než dvě století mechanističtí vědci odmítali kantovský obrat, jejich zbrusu nové – jenomže už ne energomateriální, ale informační – stroje je přinutily uznat, že chtějí-li, aby se alespoň maličko přiblížily tomu, co umí lidský mozek, budou jejich tvůrci muset začít pokorně a krok za krůčkem napodobovat veškeré ty rozptýlené a neexaktní poznatkové drobtý z psacích stolů kantovskými otázkami nesených výzkumů kdesi na pomezí experimentální psychologie a filozofické introspekce. Kybernetičtí modeláři se vydali na cestu za hledáním Apriori.

Díky *geštaltismu* se od izolovaných počitků přešlo k celostním vjemům, které jsou formovány repertoárem předem daných – respektive jedincem rozvíjených – tvarů (*rozpoznávání obrazců*). Z *fenomenologie* se přijala úloha těla a primátu exploračního pohybu nad registrací (*robotika*). Z *alternativní pedagogiky* se převzal koncept interaktivního učení (*samoučící systémy* a jejich dialog). Všechny tyto a četné další krůčky vyhodnotil, seřadil do přehledné vývojové tabulky a tu předvedl jako analogii individuálního vývoje Jean Piaget. Ontogenetickou psychologii za svého života dokázal zobecnit do podoby *genetické epistemologie* a za pomoci týmu logiků a kybernetiků najít izomorfismus mezi empirickými zjištěními a množinovými modely. Na tyto snahy navazující *evoluční teorie poznání* a *konstruktivismus* promítly tyto myšlenky na pole sociální a politické. Někdy na přelomu 70. a 80. let to vypadalo, že sen o jednotící teorii světa začíná být zase aktuální a že jeho jádrem bude právě tato ma-